

Лекція 3. Цивільні процесуальні правовідносини

ПЛАН

1. Поняття та ознаки цивільних процесуальних правовідносин
2. Передумови виникнення цивільно-процесуальних правовідносин
3. Елементи цивільно-процесуальних правовідносин
 - 3.1. Суб'єкти цивільних процесуальних правовідносин
 - 3.2. Об'єкт і зміст цивільних процесуальних правовідносин
4. Єдина судова інформаційно-телекомунікаційна система

1. Поняття та ознаки цивільних процесуальних правовідносин

При розгляді і вирішенні цивільних справ між судом та іншими учасниками цивільного процесу виникають суспільні відносини. Ці відносини врегульовані нормами цивільно-процесуального права і є цивільно-процесуальними відносинами

Цивільні процесуальні правовідносини мають низку **ознак**, які їх характеризують. Поряд із загальними ознаками, що притаманні всім правовідносинам, цивільні процесуальні правовідносини:

- врегульовані нормами цивільного процесуального права;
- виникають лише між двома суб'єктами (судом і будь-яким іншим учасником процесу);
- оформлюють поведінку учасників процесу, яка складається з приводу розгляду цивільної справи в судах загальної юрисдикції;
- виражаються у цивільній процесуальній формі, яка встановлюється законом;
- мають відносний характер, тобто визначений конкретний суб'єктний склад правовідносин із чітким визначенням правового статусу кожного з них;
- є динамічними, в цілому складають певну систему .

Цивільні процесуальні правовідносини - це різновидність правовідносин, які виникають у процесі цивільного судочинства на основі норм цивільного процесуального права лише між двома суб'єктами - судом, який розглядає справу, і будь-яким іншим учасником процесу (суд - позивач; суд - відповідач; суд - свідок тощо).

Цивільні процесуальні правовідносини не можуть складатися між учасниками процесу поза судом. Це пов'язано з тим, що цивільне процесуальне право не надає учасникам процесу ніяких прав і не покладає на них ніяких обов'язків по відношенню один до одного. Оскільки відсутні цивільні процесуальні обов'язки учасників процесу відносно один одного, то в законі не передбачені правові наслідки на випадок їх невиконання.

Суд - обов'язковий учасник цивільних процесуальних правовідносин. Сторони, треті особи, прокурор, державні органи між собою в цивільних процесуальних відносинах не знаходяться. Ці відносини не можуть виникати без участі суду.

Суду, як органу державної влади, належить керівна роль у цивільному процесі, а його повноваження відносно інших учасників носять владний характер. Суд залучає громадян і організації до участі в справі, забезпечує виконання ними своїх процесуальних прав і обов'язків, виносить постанови. На відміну від цивільних, сімейних, трудових та інших матеріальних правовідносин, які характеризуються рівністю їх учасників, цивільні процесуальні правовідносини є відносинами влади та підпорядкування. Суд наділений владними повноваженнями, тоді як інші суб'єкти правовідносин таких повноважень не мають.

Владний характер повноважень суду не означає, що він є носієм прав, а всі інші - лише носіями обов'язків. Суд наділений обов'язками відносно інших учасників процесу (приймати позовні заяви, розглядати клопотання тощо). Процесуальні права і обов'язки суду та інших учасників процесу пов'язані між **собою**, а інтереси суду не повинні суперечити інтересам інших учасників правовідносин .

Одна з особливостей цивільних процесуальних правовідносин полягає в тому, що вони можливі лише в правовій формі, тобто є юридичними, на відміну від матеріальних відносин, які можуть існувати як фактичні. Специфічною особливістю цивільних

процесуальних правовідносин є те, що вони утворюють систему тісно взаємопов'язаних, взаємообумовлених і змінюючих одне одного відносин. Кожне окремо взяте правовідношення є елементом системи і не може існувати ізольовано від іншого. Всі вони мають єдину цільову спрямованість, служать правильному і всебічному розгляду і вирішенню цивільної справи.

2. Передумови виникнення цивільно-процесуальних правовідносин

Виникнення, розвиток і припинення цивільних процесуальних правовідносин залежить від певних умов, які в юридичній науці називають передумовами виникнення правовідносин.

Цивільні процесуальні правовідносини можуть виникнути за умов наявності таких **передумов**: 1) норм цивільного процесуального права; 2) цивільної процесуальної правоздатності учасників процесу; 3) процесуальних юридичних фактів.

Для виникнення цивільних процесуальних правовідносин необхідна наявність норм цивільного процесуального права. Без процесуальних норм не може бути і правовідносин.

Норми цивільного процесуального права як передумова виникнення цивільних процесуальних правовідносин характеризуються такими особливостями: 1) встановлюються тільки державою; 2) є загальнообов'язковими; 3) мають загальний характер; 4) регулюють суспільні відносини лише в сфері здійснення правосуддя у цивільних справах; 5) забезпечуються можливістю застосування державного примусу чи процесуальних заходів, не пов'язаних з державним примусом; 6) ставлять за мету правильний і своєчасний розгляд і вирішення цивільних справ.

Процесуальні норми не існують ізольовано одна від одної, а становлять собою цілісну систему цивільного процесуального права. **Кожне** цивільне процесуальне правовідношення регулюється не однією процесуальною нормою, а їх сукупністю.

Другою необхідною передумовою виникнення цивільних процесуальних правовідносин є **цивільна процесуальна правосуб'єктність**. Поняття правосуб'єктності об'єднує в собі цивільну процесуальну правоздатність і дієздатність. Перша як здатність мати цивільні процесуальні права і обов'язки (правоздатність), друга - як здатність здійснювати в суді відповідні процесуальні права та обов'язки (дієздатність).

Цивільна процесуальна правоздатність визнається рівною мірою за всіма громадянами України, особами без громадянства, підприємствами, установами, організаціями, які мають статус юридичної особи. ЦПК України встановлено, що здатність мати цивільні процесуальні права та обов'язки сторони, третьої особи, заявника, заінтересованої особи (цивільна процесуальна правоздатність) мають усі фізичні і юридичні особи (ст. 46 ЦПК).

У громадян цивільно-процесуальна правоздатність виникає з моменту народження, припиняється зі смертю, існуючи незалежно від психічного стану. Всі громадяни володіють нею в повній мірі без обмежень. Юридичні особи володіють цивільно-процесуальною правоздатністю з моменту реєстрації статуту до ліквідації як юридичної особи.

Повна цивільна дієздатність настає з 18 років (ст. 47 ЦПК). Права малолітніх, неповнолітніх та обмежено дієздатних захищаються в судах законними представниками. Неповнолітні особи віком від чотирнадцяти до вісімнадцяти років, а також особи, цивільна дієздатність яких обмежена, можуть особисто здійснювати цивільні процесуальні права та виконувати свої обов'язки в суді у справах, що виникають з відносин в межах обсягу їх цивільної дієздатності.

У разі реєстрації шлюбу фізичної особи, яка не досягла повноліття, вона набуває цивільної процесуальної дієздатності з моменту реєстрації шлюбу. Цивільної процесуальної дієздатності набуває також неповнолітня особа, якій у порядку, встановленому ЦК України, надано повну цивільну дієздатність.

Змістом цивільної процесуальної дієздатності, таким чином, є здатність особисто здійснювати процесуальну діяльність з юридичними наслідками, наявність цивільної процесуальної дієздатності необхідна для самостійного ведення процесу.

Юридичні процесуальні факти - це обставини процесуально-правового характеру, наявність або відсутність яких необхідна для реалізації права на звернення до суду за захистом порушеного або оспорюваного суб'єктивного матеріального права чи охоронюваного законом інтересу, тобто для порушення справи в суді першої інстанції, в стадіях апеляційного і касаційного провадження, по перегляду рішень Верховним Судом України та за нововиявленими обставинами.

Якщо виникають, змінюються або припиняються цивільні процесуальні правовідносини внаслідок юридичних фактів- це, як правило, процесуальні дії його учасників (наприклад, подання позовної заяви, подання заперечень проти позову, заявлення клопотання тощо).

3. Елементи цивільно-процесуальних правовідносин

Елементи цивільних процесуальних правовідносин - це їх складові частини. До них відносяться: суб'єкти, об'єкт і зміст правовідносин.

Суб'єкти цивільних процесуальних правовідносин

Цивільні процесуальні правовідносини можуть виникнути тільки між носіями цивільних процесуальних прав і обов'язків у процесі здійснення правосуддя в цивільних справах, у цивільному судочинстві. Тому без суду, наділеного такими функціями, неможливі самі процесуальні правовідносини, а тому суд і є обов'язковим суб'єктом усіх цивільних процесуальних правовідносин.

Другим суб'єктом цивільних процесуальних правовідносин буде особа, щодо участі якої в процесі є норма права і котра в одній із стадій цивільного процесу може виконувати процесуальні дії, спрямовані на досягнення мети процесу. Такими можуть бути сторони, треті особи, прокурор, органи державної влади, органи місцевого самоврядування, профспілки, підприємства, установи, організації і окремі громадяни, які захищають права інших осіб; процесуальні представники, експерти, свідки, перекладачі та інші особи, які сприяють судовому розгляду справи.

Суб'єкти цивільних процесуальних правовідносин можуть бути класифіковані на дві групи: суд та учасники цивільного процесу, а останні своєю чергою, - на осіб, які беруть участь у справі (ст. 42 ЦПК), та інших учасників процесу (ст. 65 ЦПК).

Основним критерієм визначення належності того чи іншого суб'єкта цивільних процесуальних відносин до тої чи іншої групи, є зміст його діяльності та наявність юридичної заінтересованості. Тому доцільно провести поділ суб'єктів на три групи:

- о суд;
- о особи, які **беруть участь у справі**;
- о особи, які сприяють судовому розгляду та вирішенню справи (інші учасники цивільного процесу).

Суд є обов'язковим суб'єктом цивільних процесуальних правовідносин. Специфіка його діяльності, призначення та правового статусу потребує віднесення його до окремої групи суб'єктів. Особливою властивістю цього суб'єкта є те, що він повинен бути безстороннім та об'єктивним. Для забезпечення цього у законодавстві закріплені інститут відводу (самовідводу).

Основним призначенням суду як суб'єкта цивільних процесуальних правовідносин є відправлення правосуддя, яке належить до його виключної компетенції. Делегування функцій судів, а також привласнення цих функцій іншими органами та особами не допускається.

Відповідно до ст. 18 ЦПК України від імені суду виступає й суддя, який одноособово розглядає цивільну справу. Повноваженнями судді користуються також народні засідателі, які беруть участь у вирішенні справ, визначених законом.

Особи, які беруть участь у справі, - це учасники (суб'єкти) цивільних процесуальних правовідносин, які наділені юридичною заінтересованістю, що визначає їхній правовий статус при розгляді та вирішенні цивільної справи.

У справах позовного провадження особами, які беруть участь у справі, є сторони та треті особи. У справах наказного та окремого провадження ними є заявники та інші заінтересовані особи. Також особами, які беруть участь у справі, є їхні представники, органи та особи, яким законом надано право захищати права, свободи та інтереси інших осіб (ст. 42 ЦПК).

Особи, які беруть участь у справі, відрізняються від інших суб'єктів тим, що вони мають юридичну заінтересованість у результатах вирішення судом справи і у реалізації ухваленого по ній рішення. Заінтересованість особи може бути матеріально-правовою та (або) процесуальною.

Матеріально-правова заінтересованість - це особиста ознака суб'єкта цивільних процесуальних правовідносин (особи, яка бере участь у справі), яка полягає у прагненні за допомогою судової діяльності поновити порушене, оспорюване чи невизнане право, законний інтерес (отримати певне майно, благо, встановити певний стан, обставини) або навпаки, не допустити їх порушення. Матеріально-правовою заінтересованістю наділені виключно суб'єкти спірних матеріальних правовідносин.

Процесуальна заінтересованість - це функціональна ознака суб'єкта цивільних процесуальних правовідносин (особи, яка бере участь у справі), що полягає у прагненні досягти певного процесуального результату у формі відповідного судового рішення, що відповідає функціональному призначенню участі цього суб'єкта у розгляді та вирішенні цивільної справи. Процесуальною заінтересованістю наділені як суб'єкти матеріальних правовідносин, так і ряд учасників цивільного процесу, які беруть участь у справі, для виконання покладених на них функцій в силу закону, договору чи з іншої підстави .

Тому, зважаючи на наявність чи відсутність матеріально-правової заінтересованості у справі, осіб, які беруть участь у справі, можна поділити на дві групи:

- особи, які захищають у процесі особисті інтереси - сторони та треті особи, оскільки вони наділені як матеріально-правовою, так процесуальною заінтересованістю у справі;

- особи, які захищають інтереси держави, громади, групи осіб або конкретної особи. Такі суб'єкти мають виключно процесуальну заінтересованість у справі, не мають і, як правило, не повинні мати матеріально-правової. Якщо вони мають таку заінтересованість, то виступати у відповідному процесуальному статусі не можуть, а повинні бути залучені у процес як сторона чи третя особа.

Для визначення спроможності осіб, які беруть участь у справі, виступати самостійним учасником судового процесу, суб'єктом цивільних процесуальних правовідносин, застосовується поняття цивільної процесуальної правосуб'єктності. Це встановлена нормами цивільного процесуального законодавства можливість особи виступати суб'єктом цивільних процесуальних правовідносин.

У складі цивільної процесуальної правосуб'єктності слід вирізняти два елементи: цивільну процесуальну правоздатність та цивільну процесуальну дієздатність.

Цивільна процесуальна правоздатність - це здатність мати цивільні процесуальні права та обов'язки сторони, третьої особи, заявника, заінтересованої особи (ст. 46 ЦПК). Вона визнається за всіма фізичними та юридичними особами. Однак у даному випадку слід зазначити, що положення ст. 46 ЦПК України не у повному обсязі зазначають коло всіх учасників, які наділяються цивільною процесуальною правоздатністю. Тому цивільна процесуальна правоздатність визнається за усіма учасниками матеріально-правових відносин, які можуть стати предметом судового розгляду та вирішення. Тобто, вступ того чи іншого учасника у матеріально-правові відносини зумовлює потенційну можливість бути суб'єктом цивільних процесуальних правовідносин. Це стосується, наприклад, участі у цивільному процесі як самостійного суб'єкта держави Україна, АРК, територіальних громад чи інших правових утворень, які не наділені правами юридичної особи, але є

учасниками матеріально-правових відносин (наприклад, щодо відшкодування шкоди, завданої органами державної влади, влади АРК чи органами місцевого самоврядування).

Наділення цивільною процесуальною правоздатністю може бути пов'язане із досягненням певного віку, з яким матеріальний закон визначає можливість вступу у матеріально-правові відносини. Наприклад, суб'єктом трудових відносин особа може бути у певних випадках лише після досягнення 14-річного віку, а тому суб'єктом цивільних процесуальних правовідносин у трудовій справі може бути тільки за дотримання цих умов.

Цивільна процесуальна дієздатність - здатність особисто здійснювати цивільні процесуальні права та виконувати свої обов'язки в суді (ст. 47 ЦПК). На відміну від правоздатності, цивільна процесуальна дієздатність залежить від різноманітних чинників (віку, стану здоров'я, інших причин).

За обсягом цивільної процесуальної дієздатності суб'єкти можуть розглядатися як такі, що наділені повною цивільною процесуальною дієздатністю; особи з частковою цивільною процесуальною дієздатністю та особи, які не мають цивільної процесуальної дієздатності.

Повним обсягом дієздатності наділені фізичні особи, які досягли повноліття, а також юридичні особи (ч. 1 ст. 47 ЦПК). Такими також є фізичні особи, які до досягнення повноліття зареєстрували шлюб, а також набули повного обсягу цивільної дієздатності у порядку емансипації. Така фізична особа набуває повного обсягу цивільної процесуальної дієздатності відповідно з моменту реєстрації шлюбу чи набрання законної сили рішення про надання повного обсягу цивільної дієздатності у порядку, встановленому актами цивільного законодавства.

Частковий обсяг дієздатності мають неповнолітні (віком від чотирнадцяти до вісімнадцяти років), а також особи, цивільна дієздатність яких обмежена. Вони можуть особисто здійснювати цивільні процесуальні права та виконувати свої обов'язки в суді у справах, що виникають з відносин, у яких вони особисто беруть участь, якщо інше не встановлено законом. Приміром, якщо справа виникає з правочину, на вчинення якого неповнолітньому потрібна згода батьків, усиновителів або піклувальника, суд повинен притягнути останніх до участі у справі для захисту інтересів неповнолітнього.

Відповідно до п. 1 ст. 18, п. 4 ст. 152 СК кожен учасник сімейних відносин, який досяг чотирнадцяти років, має право на безпосереднє звернення до суду за захистом свого права або інтересу. І ця особа набуває повного обсягу цивільних процесуальних прав та обов'язків у такій справі.

Суд може залучити до участі в справах законного представника неповнолітньої особи або особи, цивільна дієздатність якої обмежена (ч. 2 ст. 47 ЦПК). А також навпаки, при участі законного представника неповнолітньої особи чи особи, яка обмежена у дієздатності, до участі у справі залучається особа, в інтересах якої діє законний представник.

Малолітні (віком до чотирнадцяти років) та особи, які визнані недієздатними, вважаються недієздатними у цивільному процесі. Права, свободи та законні інтереси таких осіб захищають у суді їх законні представники - батьки, усиновителі, опікуни.

Отже, цивільна процесуальна правосуб'єктність (і правоздатність, і дієздатність) виступає складовою частиною загальної правосуб'єктності фізичних та юридичних осіб і тісно пов'язана з цивільною, сімейною, трудовою й іншими видами і визначається характером зв'язку між цими галузями права.

Права та обов'язки осіб, які беруть участь у справі, поділяють на загальні та спеціальні.

До загальних слід віднести права та обов'язки, якими наділені усі особи, що беруть участь у справі, незалежно від змісту юридичної заінтересованості. Ними є право знайомитися з матеріалами справи, робити з них витяги, знімати копії з документів, долучених до справи, одержувати копії рішень, ухвал, брати участь у

судових засіданнях, подавати докази, брати участь у дослідженні доказів, ставити запитання іншим особам, які беруть участь у справі, а також свідкам, експертам, спеціалістам, заявляти клопотання та відводи, давати усні та письмові пояснення судові, подавати свої доводи, міркування щодо питань, які виникають під час судового розгляду, і заперечення проти клопотань, доводів і міркувань інших осіб, користуватися правовою допомогою, ознайомлюватися з журналом судового засідання, знімати з нього копії та подавати письмові зауваження з приводу його неправильності чи неповноти, прослуховувати запис фіксування судового засідання технічними засобами, робити з нього копії, подавати письмові зауваження з приводу його неправильності чи неповноти, оскаржувати рішення і ухвали суду, користуватися іншими процесуальними правами, встановленими законом (ст. 43 ЦПК).

Обсяг спеціальних прав визначається залежно від процесуального статусу учасника у цивільному процесі. Наприклад, правовий статус позивача визначений ст. 49 ЦПК, відповідно до якої він має право протягом усього часу розгляду справи змінити підставу або предмет позову, збільшити або зменшити розмір позовних вимог, відмовитися від позову чи укласти із відповідачем мирову угоду.

Обов'язки осіб, які беруть участь у справі, визначаються необхідністю добросовісно користуватися наданими процесуальними правами, а також не посягати на права інших суб'єктів процесуальних правовідносин. Нормами цивільного процесуального закону визначено також конкретні обов'язки у певних випадках. Зокрема, сторони та інші особи, які беруть у справі, зобов'язані повідомляти суд про зміну свого місця проживання (перебування, знаходження) під час провадження у справі. Спеціальним обов'язком для сторін є, наприклад, зобов'язання подати або повідомити про докази до або під час попереднього судового засідання.

Інші учасники цивільного процесу - це суб'єкти цивільних процесуальних правовідносин, які не мають і не повинні мати у справі жодної юридичної заінтересованості та сприяють встановленню дійсних обставин справи, дослідженню доказів, утвердженню засад цивільного процесуального права. До них належать помічник судді, секретар судового засідання, судовий розпорядник, свідок, експерт, експерт з питань права, перекладач, спеціаліст (ст. 65 ЦПК). Однак цей перелік не є вичерпним, оскільки цивільні процесуальні правовідносини можуть виникати і за участю інших осіб. Ними, наприклад, можуть бути особи, які мають письмові та речові докази у справі при витребуванні їх судом, державний виконавець при виконанні ухвали про забезпечення позову, органи та особи, яким направлена окрема ухвала про порушення закону, особи, між якими відбувалося листування, щодо надання згоди на його дослідження та ін.

Найменування цієї групи суб'єктів цивільних процесуальних правовідносин вказує на те, що вони не належать до осіб, які беруть участь у справі, а визначальною їх ознакою є відсутність юридичної заінтересованості у справі.

Цих учасників цивільного процесу можна поділити на дві підгрупи: суб'єкти, які сприяють розгляду і вирішенню справи по суті (свідок, експерт, експерт з питань права перекладач, спеціаліст), інші - особи, які здійснюють організаційно-технічне забезпечення процесу (помічник судді, судовий розпорядник, секретар судового засідання).

Об'єкт і зміст цивільних процесуальних правовідносин

На відміну від визначення та розуміння суб'єкта цивільних процесуальних правовідносин, питання щодо їх об'єкта та змісту є одним із найдискусійніших у науці цивільного процесуального права.

Цивільні процесуальні правовідносини виникають у процесі діяльності суду, в зв'язку з чим їх об'єкт тісно пов'язаний з об'єктом матеріальних правовідносин, з приводу якого виникає цивільне судочинство, і це ускладнює його визначення. В теорії цивільного процесу під об'єктом розуміють: дії суб'єктів правовідносин або тільки діяльність суду; матеріально-правові відносини, які захищаються судом; спір про право

між учасниками матеріально-правових відносин, переданий на розгляд суду; передбачені законом наслідки процесуальних дій, які виступають як мета цивільного судочинства (загальний об'єкт), захист матеріальних прав і законних інтересів сторін і третіх осіб (спеціальний об'єкт), конкретна справа та ін. Висловлювалися також міркування, що процесуальні правовідносини взагалі не мають об'єкта.

Процесуальні дії суб'єктів правовідносин не можуть бути об'єктом відносин, оскільки вони не є тією категорією, з приводу якої виникають самі відносини. Процесуальними діями реалізуються процесуальні права і обов'язки. Вони необхідні для виникнення правовідносин і наступного їх розвитку. Отже, процесуальні дії входять до змісту процесуальних правовідносин й одночасно виступають юридичними фактами, які спричиняють виникнення, розвиток і припинення цивільних процесуальних правовідносин.

Об'єктом цивільних процесуальних правовідносин не виступають і матеріально-правові відносини, які захищаються судом, оскільки ними охоплюються тільки відносини позовного провадження, які характеризують динаміку розвитку процесуальних правовідносин. Викликає сумнів правильність положення про наявність загального спеціального об'єкта, оскільки це неминуче призводить до існування з кожної цивільної справи одних загальних правовідносин і системи простих спеціальних правовідносин або ж до визнання того, що кожен цивільний процесуальний правовідносини мають два об'єкти.

Об'єктом цивільно-процесуальних відносин є процесуальні наслідки, на досягнення яких спрямовуються процесуальні права, обов'язки і процесуальні дії суб'єктів правовідносин. Беручи до уваги, що обсяг, зміст, характер процесуальних прав та обов'язків встановлюється і визначається ЦПК залежно від мети участі суб'єктів правовідносин у судочинстві та виконуваних ними цивільних процесуальних функцій у справі, кожне цивільне процесуальне правовідношення в системі правовідносин у справі має свій самостійний об'єкт.

Цивільні процесуальні права та обов'язки суб'єктів правовідносин і процесуальні дії з їх реалізації становлять **зміст цивільних процесуальних правовідносин**.

Права і процесуальні дії одного суб'єкта не можуть бути засобом правового регулювання поведінки осіб у цивільному судочинстві, а отже - і становити зміст правовідносин. Обґрунтування, що суд як орган держави може і повинен мати обов'язки тільки перед державою, а не перед іншими суб'єктами процесу, не відповідає нормам процесуального права, в яких закріплені конкретні обов'язки суду перед конкретними суб'єктами. Праву заінтересованих осіб на порушення процесу відповідає обов'язок **суду** розглянути звернену до суду вимогу на порушення цивільної справи; праву сторони чи третьої особи заявити клопотання про виклик у судове засідання свідка відповідає обов'язок суду розглянути таку заяву.

До змісту цивільних процесуальних правовідносин входять разом з правами і обов'язками суб'єктів їх поведінка, тобто процесуальні дії, які існують не самі по собі, а є засобом реалізації суб'єктами своєї волі - прав і обов'язків. Від дії суб'єктів залежить виникнення і розвиток самих відносин.

Таким чином, тільки сукупність процесуальних прав та обов'язків і процесуальних дій з їх реалізації заінтересованої особи і суду можуть визначати зміст цивільних процесуальних правовідносин. ЦПК врегульовує волю суб'єктів (цивільні процесуальні права й обов'язки) та їх дії. Останні виступають засобом реалізації волі, а тому тільки разом вони можуть входити до змісту правовідносин. У зв'язку з цим цивільні процесуальні правовідносини виступають формою (способом, методом) здійснення його учасниками суб'єктивних прав та обов'язків, а самі права й обов'язки ніяк не можуть бути формою правовідносин. Вони разом з процесуальними діями становлять їх зміст.

Цивільним процесуальним законом визначені також зміст, процесуальна форма, умови і порядок виконання процесуальних дій з реалізації цивільних процесуальних прав. Залежно від характеру процесуальних дій їх цивільна процесуальна форма буває

усною і письмовою, безпосередньою і опосередкованою, відкритою (гласною) і таємною (закритою), безперервною і перерivanoю.

4. Єдина судова інформаційно-телекомунікаційна система

На сьогоднішній день в судах функціонує Єдина судова інформаційно-телекомунікаційна система.

Відповідно до ст. 14 ЦПК позовні та інші заяви, скарги та інші передбачені законом процесуальні документи, що подаються до суду і можуть бути предметом судового розгляду, в порядку їх надходження підлягають обов'язковій реєстрації в Єдиній судовій інформаційно-телекомунікаційній системі в день надходження документів.

Зараз визначення судді або колеги суддів (судді-доповідача) для розгляду конкретної справи здійснюється Єдиною судовою інформаційно-телекомунікаційною системою, тобто так званий автоматизований розподіл справ відбувається.

Ця система відповідно до закону забезпечує обмін документами (надсилання та отримання документів) в електронній формі між судами, між судом та учасниками судового процесу, між учасниками судового процесу, а також фіксування судового процесу і участь учасників судового процесу у судовому засіданні в режимі відеоконференції.

Суд може направляти судові рішення, судові повістки, судові повістки - повідомлення та інші процесуальні документи учасникам судового процесу на їхні офіційні електронні адреси, вчиняє інші процесуальні дії в електронній формі із застосуванням Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи. А отже, кожен учасник справи, буде **зобов'язаний** в ній зареєструватися та вказати свою єдину офіційну електронну адресу для подальшого отримання всіх документів із суду.

Тобто, адвокати, нотаріуси, приватні виконавці, арбітражні керуючі, судові експерти, державні органи, органи місцевого самоврядування та суб'єкти господарювання державного та комунального секторів економіки реєструють офіційні електронні адреси в Єдиній судовій інформаційно-телекомунікаційній системі в обов'язковому порядку. Інші особи реєструють офіційні електронні адреси в Єдиній судовій інформаційно-телекомунікаційній системі в добровільному порядку.

Особам, які зареєстрували офіційні електронні адреси в Єдиній судовій інформаційно-телекомунікаційній системі, суд надсилає будь-які документи у справах, в яких такі особи беруть участь, виключно в електронній формі шляхом їх направлення на офіційні електронні адреси таких осіб, що не позбавляє їх права отримати копію судового рішення у паперовій формі за окремою заявою.

Така реєстрація в Єдиній судовій інформаційно-телекомунікаційній системі не позбавляє права на подання документів до суду в паперовій формі.

Особи, які зареєстрували офіційні електронні адреси в Єдиній судовій інформаційно-телекомунікаційній системі, можуть подати процесуальні, інші документи, вчинити інші процесуальні дії в електронній формі виключно за допомогою цієї системи з використанням власного електронного цифрового підпису, прирівняного до власноручного підпису відповідно до [Закону України "Про електронний цифровий підпис"](#), якщо інше не передбачено цим Кодексом.

Особливості використання електронного цифрового підпису в Єдиній судовій інформаційно-телекомунікаційній системі визначаються Положенням про Єдину судову інформаційно-телекомунікаційну систему.

Суд проводить розгляд справи за матеріалами судової справи в електронній формі. Процесуальні та інші документи і докази у паперовій формі не пізніше трьох днів з дня їх надходження до суду переводяться в електронну форму та долучаються до матеріалів електронної судової справи в порядку, визначеному Положенням про Єдину судову інформаційно-телекомунікаційну систему.

У разі неможливості розгляду справи судом в електронній формі з технічних причин більше п'яти днів, що може перешкодити розгляду справи у строки, встановлені

цим Кодексом, справа розглядається за матеріалами в паперовій формі, для чого всі матеріали справи невідкладно переводяться в паперову форму у порядку, встановленому Положенням про Єдину судову інформаційно-телекомунікаційну систему.

Процесуальні та інші документи і докази в паперовій формі зберігаються в додатку до справи в суді першої інстанції та у разі необхідності можуть бути оглянуті учасниками справи чи судом першої інстанції або витребувані судом апеляційної чи касаційної інстанції після надходження до них відповідної апеляційної чи касаційної скарги.

Несанкціоноване втручання в роботу Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи та в автоматизований розподіл справ між суддями тягне за собою відповідальність, установлену законом.

Єдина судова інформаційно-телекомунікаційна система підлягає захисту із застосуванням комплексної системи захисту інформації з підтвердженою відповідністю.

Положення про Єдину судову інформаційно-телекомунікаційну систему затверджується Вищою радою правосуддя за поданням Державної судової адміністрації України та після консультацій з Радою суддів України.